

Samenvatting

Hoofdstuk 13 Inkomen en groei

13.1 Binnenlands inkomen en product

Hoe bereken je de hoogte van het binnenlandse inkomen en product?

Op macroniveau kan het binnenlands product op drie manieren worden berekend. Via de objectieve methode, via de subjectieve methode en via de bestedingen.

Bij de **objectieve methode** wordt het binnenlands inkomen/product berekend via toegevoegde waarden. De **Bruto Toegevoegde Waarde** van een onderneming is de waarde die de onderneming toevoegt aan ingekochte producten en diensten van derden. De **Bruto Toegevoegde Waarde** in de bedrijven = omzet – waarde ingekochte goederen en diensten. De **Netto Toegevoegde Waarde** in de bedrijven = bruto toegevoegde waarde – afschrijvingen. De netto productiewaarde van het bedrijf is even hoog als het totaal van de in het bedrijf verdiende inkomens: **productiewaarde = inkomen**. Als je de netto toegevoegde waarde van alle bedrijven en de overheid in een jaar bij elkaar optelt bereken je het **netto binnenlands product/inkomen tegen factorkosten**. Omdat door de overheid geproduceerde goederen geen verkoopprijs kennen wordt de **netto toegevoegde waarde van de overheid** berekend door alle ambtenarensalarissen bij elkaar op te tellen.

Het **bruto binnenlands product/inkomen tegen factorkosten** = netto binnenlands product/inkomen tegen factorkosten + afschrijvingen door bedrijven en overheid. Het **bruto binnenlands product/inkomen tegen marktprijzen** = bruto binnenlands product/inkomen tegen factorkosten + prijsverhogende belastingen – prijsverlagende subsidies.

Bij de **subjectieve methode** wordt het netto **binnenlands inkomen tegen factorkosten** berekend door alle in Nederland in een jaar verdiende primaire inkomens van personen bij elkaar op te tellen.

Bij primaire inkomens gaat het niet alleen om arbeidsinkomens zoals lonen of salarissen van werknemers, honoraria van artsen en advocaten of royalty's vanboekenschrijvers maar ook om vermogensinkomens zoals rente voor spaarders, huur/pacht voor verhuurders/verpachters en winst of dividenduitkeringen.

Bij de **bestedingsmethode** wordt het bbp tegen marktprijzen berekend door optelling van de bestedingen: consumptieve bestedingen gezinnen (C) + investeringen bedrijven (I) + overheidsbestedingen (O) + export (E) – import (M). Deze berekening staat in de **Staat van Middelen en Bestedingen**.

Inkomen- en productiecijfers van het CBS en CPB betreffen de **officiële** of **formele economie**. Niet alle productie en inkomens worden in de officiële statistieken opgenomen. De **officieuze of informele of** nog anders **de verborgen economie** bestaat uit alle economische handelingen die niet officieel worden geregistreerd. Verborgene inkomens bestaan in het zwarte en het grijze circuit van de economie. Van **zwart inkomen** is sprake als het verdiende inkomen illegaal wordt verkregen en daarom niet wordt geregistreerd. Bij **grijs inkomen** gaat het om inkomen dat wel legaal is verkregen maar toch niet als inkomen wordt geregistreerd. Bij officieel geregistreerde inkomens wordt gesproken van **wit inkomen**.

13.2 Kringloop en nationale rekeningen

Hoe worden bestedingen geregistreerd in de nationale boekhouding?

De economie kan worden beschreven met een vereenvoudigd kringloopschema. Uit dit kringloopschema kun je twee vergelijkingen afleiden:

Binnenlands inkomen = Consumptie + Belastingen + Sparen: $Y = C + B + S$

Binnenlands product = Consumptie + Investerings + Overheidsbestedingen + Export – Import: $W = C + I + O + E - M$

Hieruit kun je afleiden dat: $(I - S) + (O - B) + (E - M) = 0$ Hierin is

$(I - S)$ = het **particuliere spaarsaldo**

$(O - B)$ = het **begrotingssaldo** van de overheid

$(I - S) + (O - B)$ = het **nationale spaarsaldo**

$(E - M)$ = het **betalingsbalanssaldo** t.o.v. het buitenland

Het nationale spaarsaldo is gelijk aan het betalingsbalanssaldo.

De kringloop kan ook worden weergegeven in de zogenaamde **nationale rekeningen**. Dit is een boekhoudkundig overzicht van alle inkomsten en uitgaven van de sectoren gezinnen, bedrijven, de overheid het buitenland en de financiële instellingen een. De nationale rekeningen en de verschillende inkomensbegrippen worden samengevat in de **staat van middelen en bestedingen**.

13.3 Economische groei

Hoe meet je economische groei? En wat zijn de voor- en nadelen van groei?

Van **economische groei** of **welvaartsgroei in enge zin** is sprake als het reële binnenlandse inkomen (per inwoner) toeneemt. De **welvaart in ruime zin** in een land neemt toe als de schaarste in dat land afneemt. De schaarste neemt af als het verschil tussen onbeperkte behoeften en de beperkte productiemiddelen kleiner wordt. Niet elke reële inkomensstijging (groei in enge zin) leidt tot toename van de welvaart (groei in ruime zin). Ook komt toename van de welvaart (groei in ruime zin) niet altijd tot uitdrukking in de reële inkomensgroei per inwoner (groei in enge zin).

Voordelen van groei in zin zijn verbetering van de levensstandaard, toename van de werkgelegenheid, daling van de werkloosheid, afname van het financieringstekort van de overheid.

Veelgehoorde **bezwaren** zijn uitputting van natuurlijke hulpbronnen, vervuiling van het milieu, individualisering en vervreemding met verslechterde sociale verhoudingen en het bestaan van welvaartsziekten.

13.4 Groen BBP en Human Development Index

Welke andere maatstaven zijn er om welvaartsgroei te meten?

Vanwege de beperkte betekenis van het begrip economische groei in enge zin (reële groei bbp) wordt door economen gezocht naar een ruimere berekening van de welvaartsgroei. **Maatschappelijk duurzame groei** van de welvaart omvat niet alleen economische groei (in enge zin), maar ook sociale vooruitgang (toenemend welzijn, betere sociale verhoudingen en een redelijke inkomensverdeling) en een verbeterde kwaliteit van de leefomgeving (ruimtelijke en milieukwaliteit). Evenwicht en samenhang tussen **profit** (economie), **people** (mens) en **planet** (milieu) is de basis voor een duurzame economische ontwikkeling. **Duurzame ontwikkeling** is economische groei die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen, zowel in eigen land als in andere delen van de wereld.

Vergroening van de economie (**groene groei**) is een belangrijk onderdeel van duurzame ontwikkeling. Kern van groene groei is de combinatie van economische groei (van het reële bbp) en het verminderen van de druk op natuurlijke hulpbronnen.

Het CBS spreekt van een **groener bbp** als het reële bbp groeit zonder dat dit ten koste gaat van de omvang van de natuurlijke hulpbronnen of de kwaliteit van het milieu. Of wanneer de huidige omvang van het bbp gelijk blijft en tegelijkertijd het gebruik van natuurlijke hulpbronnen daalt en/of de milieukwaliteit verbetert.

Alleen het vergelijken van inkomens is niet zo'n goede methode om de welvaartsverschillen tussen de landen te meten. Je houdt dan geen rekening met bijvoorbeeld verschillen in de

Economie Integraal

levensduurverwachting, verschillen in opleidingsniveau van de bevolking en niet-geregistreerde productie. Bij de **Human Development Index** wordt niet alleen rekening gehouden met de ontwikkeling van het inkomen per inwoner, maar ook met de levensverwachting van de inwoners en de gemiddelde opleidingsduur van de bevolking.

Samenvatting

Hoofdstuk 14 Inkomensverdeling

14.1 Inkomensbronnen en -verschillen

Welke inkomensbronnen zijn er en waarom zijn er inkomensverschillen?

Iemands **primaire inkomen** bestaat uit de optelsom van zijn bruto arbeids- plus vermogensinkomen. Het **secundaire inkomen** of **besteedbaar inkomen** is het primaire inkomen plus het overdrachtsinkomen min de belastingen op inkomen/vermogen en min de premies.

Overdrachtsinkomen is inkomen dat mensen zonder tegenprestatie van de overheid ontvangen, omdat ze geen of onvoldoende inkomsten uit arbeid of vermogen hebben of recht hebben op een tegemoetkoming. Als je de ontvangen consumptiegebonden prijsverlagende subsidies bij je secundaire (besteedbare) inkomen optelt en daar de consumptiegebonden prijsverhogende belastingen van aftrekt, bereken je het **tertiaire inkomen**.

Oorzaken van personele inkomensverschillen kunnen zijn:

1. Schaarste op de arbeidsmarkt.
2. Productiviteit en prestatie.
3. Opleiding en scholing.
4. Verantwoordelijkheid.
5. Leeftijd en ervaring.
6. Risico, zwaarte, en (on)aangenaamheid van het werk.
7. Aanleg/talent.
8. Vermogensbezit.
9. Wel of geen baan.
10. Wel of geen recht op uitkeringen en/of voorzieningen.

14.2 Lorenzcurve

Hoe worden inkomensverschillen gemeten en geregistreerd?

De personele inkomensverdeling kan in een grafiek worden weergegeven met een Lorenzcurve. Een **Lorenzcurve** geeft aan hoeveel procent van het totale inkomen wordt verdiend door hoeveel procent van de inkomensstrekkers. Naarmate een Lorenzcurve dichterbij de 45°-lijn ligt, zijn de inkomens gelijkmatiger verdeeld. Naarmate de curve verder verwijderd is van de 45°-lijn zijn de relatieve inkomensverschillen groter. Uit de grafiek kan de Gini-coëfficiënt worden afgeleid. De **Gini-coëfficiënt** is gelijk aan 0 als iedereen evenveel verdient en is gelijk aan 1 als 1 persoon alles verdient en de rest niets.

De Gini-coëfficiënt is in ontwikkelingslanden groter dan in de rijkere landen.

Oorzaken van grotere primaire **inkomensverschillen in ontwikkelingslanden** zijn:

1. Hogere werkloosheid
2. Lagere arbeidsproductiviteit
3. Lager opleidingsniveau en analfabetisme
4. Grotere verschillen in vermogensbezit.

Oorzaken van grotere secundaire inkomensverschillen in ontwikkelingslanden zijn:

1. Beperkt stelsel van sociale zekerheid.
2. In sommige ontwikkelingslanden bestaan degressieve belastingtarieven.

14.3 Nivellering, denivellering en overheidsbeleid

Zijn de inkomensverschillen in Nederland door overheidsbeleid groter of kleiner geworden?

Bij **nivellering** worden inkomensverschillen *naar verhouding kleiner*. Bij **denivellering** worden inkomensverschillen *naar verhouding groter*. Bij nivellering en denivellering gaat het om inkomensverhoudingen, niet om inkomensverschillen in euro's.

De overheid streeft naar een **rechtvaardige inkomensverdeling**. Over wat rechtvaardig is doen economen geen uitspraken. Economen kunnen wel aangeven of overheidsmaatregelen nivellerend of denivellerend werken.

Beïnvloeding van de primaire inkomensverdeling door de overheid kan bijvoorbeeld:

1. Door ingrijpen in de hoogte van het minimumloon
2. Door vaststelling van maximumtarieven
3. Via de Wet gelijke behandeling
4. Door subsidiëring van het onderwijs
5. Door koppeling of ontkoppeling van ambtenarensalarissen.

Het stelsel van inkomensoverdrachten en het belastingstelsel leiden tot **herverdeling van secundaire inkomens** in Nederland.

Verskillende onderdelen van het Nederlandse **belastingstelsel** werken herverdelend. Nederland kent een **progressief belastingtarief** voor de loon- en inkomstenbelasting: naarmate je inkomen hoger is betaal je *gemiddeld* een hoger belastingpercentage. Bij een **proportioneel tarief** betaalt iedereen hetzelfde belastingpercentage. Een **degressief belastingtarief** betekent dat het gemiddeld te betalen belastingpercentage daalt als het inkomen stijgt. Dit laatste zou tot de denivellering leiden. De **heffingskorting** is een korting op het berekende belastingbedrag. Deze is in euro's voor iedereen in dezelfde omstandigheden even hoog. De heffingskorting is voor iemand met een laag inkomen procentueel hoger dan voor iemand met een hoog inkomen. De heffingskorting leidt daarom tot nivellering van het inkomen. **Aftrekposten** mag je van de Belastingdienst van je inkomen aftrekken.

Hierdoor wordt het inkomen waarover je belasting moet betalen, lager. Aftrekposten zijn meestal meer in het voordeel van de hogere inkomens. Mensen met een hoger inkomen hebben meestal meer of hogere aftrekposten, bijvoorbeeld een hogere hypotheekrenteaftrek.

Het Nederlandse **stelsel van sociale zekerheid** werkt ook herverdelend.

Sociale uitkeringen en voorzieningen garanderen elk Nederlander een minimuminkomen en werkt zo nivellerend. De **sociale premies** werken denivellerend voor degenen die de premies betalen. Tot het bereiken van de maximumpremiëgrens betaalt iedereen een even hoog percentage premies. Tot zover is de premieheffing *proportioneel*. Als iemand de maximumpremie betaalt en zijn inkomen stijgt verder daalt het gemiddelde premiepercentage: de premieheffing is dus *degressief*.

De huurtoeslag, zorgtoeslag, het kindgebonden budget en de **studiefinanciering** werken ook nivellerend.

Voorbeelden van herverdelende **invloed op de tertiaire inkomensverdeling** zijn **prijsverhogende** (indirecte) **belastingen**, **prijsverlagende subsidies** op producten en **prijsdifferentiatie** in de overheidssector.

Samenvatting

Hoofdstuk 15 Structuur en conjunctuur

15.1 Structuur en productiecapaciteit

Waardoor wordt de productiecapaciteit bepaald?

De **productiecapaciteit** in een land is de hoeveelheid producten die in een jaar maximaal **kan** worden geproduceerd. Deze capaciteit is afhankelijk van de **productiestructuur** in de bedrijven en bij de overheid. En deze structuur wordt bepaald door de **hoeveelheid en de kwaliteit** van de **productiefactoren** arbeid, kapitaal en de natuur. Als je het hebt over de ontwikkeling van de hoeveelheid, de kwaliteit en de onderlinge samenhang van de productiefactoren spreek je van de **structurele ontwikkeling** in een land.

Toename van de **omvang en kwaliteit van de beroepsbevolking (Human Capital)** leidt tot verhoging van de productiecapaciteit. Door de ontgroening en vergrijzing neemt de Nederlandse beroepsbevolking in de komende jaren vermoedelijk iets af. De **arbeidsproductiviteit** (gemiddelde productie per werkende per periode) is in Nederland sterk toegenomen.

Toename van de **omvang en kwaliteit van de kapitaalgoederenvoorraad** leidt eveneens tot verhoging van de productiecapaciteit. Bedrijven investeren meer als winstverwachtingen toenemen en de rente daalt, als de loonkosten in verhouding tot de kapitaalkosten stijgen en als zij investeringssubsidies of belastingvoordelen krijgen. Als technologische vernieuwingen worden ingevoerd in het productieproces is er sprake van **procesinnovatie**. Wanneer investeringen leiden tot besparing van arbeid, kapitaal of natuurlijke hulpbronnen is er sprake van **diepte-investeringen**. Diepte-investeringen leiden daarom tot stijging van de arbeidsproductiviteit. **Breedte-investeringen** leiden *niet* tot productiviteitsstijging.

Diepte-investeringen leiden tot toename van de **mechanisatiegraad**: de verhouding kapitaal/arbeid wordt groter. De productie wordt dan **kapitaalintensiever** en **arbeidsextensiever**. De **kapitaalproductiviteit** is de gemiddelde productie per eenheid kapitaal per jaar.

Tot de productiefactor natuur behoren alle natuurlijke hulpbronnen. De **omvang** van de beschikbare hoeveelheid **natuurlijke hulpbronnen** is onder meer afhankelijk van het klimaat, de aanwezigheid van bodemschatten, de grondoppervlakte, de geografische ligging maar ook van de import van natuurlijke hulpbronnen, de ontdekking van nieuwe voorraden en het economische gebruik van de natuur. De **kwaliteit van de natuurlijke hulpbronnen** is door de milieuvervuiling aangetast. Door milieuwetgeving probeert de overheid verdere aantasting van het milieu tegen te gaan.

15.2 Conjunctuur en bestedingen

Hoe hebben de bestedingen invloed op het binnenlandse product en inkomen?

Groei van de capaciteit in een land heeft geen effect op het binnenlandse product als de extra capaciteit onbenut blijft. Daarom moeten tegelijkertijd de bestedingen of de effectieve vraag toenemen. De effectieve vraag (*EV*) gelijk is aan $EV = \text{Consumptie gezinnen (C)} + \text{Particuliere investeringen (I)} + \text{Overheidsbestedingen (O)} + \text{export (E)} - \text{Import (M)}$: $EV = C + I + O + E - M$. Als de effectieve vraag (*EV*) en werkelijke productie (*bbp*) zijn kleiner dan de productiecapaciteit (*bbpmax*) is er sprake van **onderbesteding**: $bbp = EV < bbpmax$. Eerst is er sprake van een **laagconjunctuur** met economische neergang. Die periode staat ook wel bekend onder de naam **economische krimp**. Het CBS spreekt van een **recessie** als er gedurende twee kwartalen achtereenvolgens sprake is van negatieve groei, dus twee maanden economische krimp. Daarna volgt doorgaans een periode van **economisch herstel**.

Tijdens krimp van de economie neemt de vraag naar arbeidskrachten af en ontstaat er **conjuncturele werkloosheid**. Ook het machinepark wordt dan niet volledig gebruikt. Er is sprake van overcapaciteit.

De bezettingsgraad lager is dan 100%. De **bezettingsgraad** geeft aan hoeveel procent van de productiecapaciteit wordt gebruikt. Bij **overbesteding** is de effectieve vraag groter dan de productiecapaciteit: $bbp = EV > bbp_{max}$. Overbesteding wordt onderverdeeld in een periode met **hoogconjunctuur** en een periode met **conjuncturele teruggang**. Omdat tijdens een hoogconjunctuur nauwelijks of niet aan de vraag naar producten kan worden voldaan gaat deze periode gepaard met **bestedingsinflatie**.

Elke maand publiceert het CBS de **conjunctuursklok** voor Nederland. Met behulp van een aantal indicatoren beschrijft het CBS de Nederlandse conjunctuursituatie van het moment. Van **bestedingsevenwicht** is sprake als de effectieve vraag (EV) precies gelijk aan de productiecapaciteit (bbp_{max}): $bbp_{max} = EV$.

15.3 Conjunctuurbeleid overheid

Wat is de invloed van overheidsbeleid op de groei van de economie?

Van **anti-cyclisch overheidsbeleid** is sprake als de overheid maatregelen neemt om de conjunctuurschommelingen te beperken. Bij onderbesteding, als de vraag te klein is, moet de overheid de vraag juist stimuleren. Door zelf meer te besteden of door de belasting- en premiepercentages te verlagen. Bij overbesteding, als de vraag te groot is moeten de bestedingen worden afgeremd. Dit kan door bezuinigingen op de overheidsbestedingen of door belasting- en premieverhoging.

Het progressieve belastingstelsel en het sociale zekerheidsstelsel zorgen ook deels voor een **stabilisatie (damping) van conjunctuurschommelingen**. Deze stelsels worden om die reden **ingebouwde** of **automatische conjunctuurstabilisatoren** genoemd.

Bij **pro-cyclisch beleid** neemt de overheid maatregelen die de conjunctuurschommelingen versterken.

Bij hoogconjunctuur nemen bijvoorbeeld de belasting- en premieopbrengsten toe. De regering kiest er dan bijvoorbeeld voor om dit geld te gebruiken voor extra uitgaven. Hierdoor nemen de bestedingen nog meer toe, terwijl er al overbesteding bestaat. Hierdoor kan de inflatie verder oplopen. Bij laagconjunctuur nemen de belastinginkomsten af en de sociale uitkeringen toe. Omdat er dan tekorten ontstaan neemt de overheid bezuinigingsmaatregelen, waardoor de bestedingen nog verder afnemen, terwijl er al onderbesteding bestaat. Hierdoor verergert de onderbesteding. Overheidsbeleid gericht op beïnvloeding van de omvang en kwaliteit van de productiefactoren arbeid, kapitaal en natuur heet **structuurbeleid**.

Bij een tekort aan arbeidskrachten (**arbeidsschaarste**) kunnen overheidsmaatregelen als verhoging of flexibilisering van de pensioengerechtigde leeftijd, versoepeling van de leerplichtwet en belastingvoordelen voor mensen die langer willen doorwerken uitkomst bieden. Ook een soepeler toelatingsbeleid voor buitenlandse werknemers en stimulering van het deelnemingspercentage van vrouwen op de arbeidsmarkt dragen bij aan de oplossing een tekort aan arbeidskrachten. De overheid investeert in de kwaliteit van het onderwijs en bevordert de deelname aan het onderwijs.

Bij een tekort aan kapitaalgoederen (**kapitaalschaarste**) kunnen overheidsmaatregelen als investeringssubsidies, belastingverlaging voor bedrijven, beleid gericht op loonmatiging en rentedaling de investeringen stimuleren. Ook eigen investeringen in bijvoorbeeld de infrastructuur leiden tot toename van de productiecapaciteit. Subsidies voor het onderzoek naar en de ontwikkeling van nieuwe technologieën dragen bij aan de verbetering van de kwaliteit van de kapitaalgoederenvoorraad. De

omvang van natuurlijke hulpbronnen wordt bedreigd door uitputting van natuurlijke voorraden. Milieuverontreiniging bedreigt de kwaliteit ervan. Met bijvoorbeeld milieuheffingen op vervuilende producten, met milieusubsidies voor milieubesparende producten en investeringen probeert de overheid de kwaliteit van de natuur te verbeteren. Ook geeft de overheid pas een productievergunning af als aan allerlei milieueisen is voldaan.

15.4 Convergentie en divergentie

Waarom bestaan er groeiverschillen tussen rijke en arme landen?

Van **divergentie** in de inkomensontwikkeling is sprake als de inkomenskloof tussen landen groter wordt doordat de economische groei in de rijkere landen groter is dan in de armere landen. Van **convergentie** in de inkomensontwikkeling is sprake als de inkomenskloof tussen landen kleiner wordt doordat de economische groei in de armere landen groter is dan in de rijkere landen.

De groei in de armste ontwikkelingslanden blijft achter bij die in de rijkere landen.

Structurele oorzaken van de beperkte groei in ontwikkelingslanden zijn:

1. Geringere kwaliteit en productiviteit van de beroepsbevolking
2. Onvoldoende investeringen en beperkte technologische vooruitgang
3. Tekort aan natuurlijke hulpbronnen als gevolg van de slechte kwaliteit van de grond, afwezigheid van belangrijke delfstoffen en mineralen, een ongunstig klimaat of een ongunstige geografische ligging
4. internationale belemmeringen
5. politieke belemmeringen.

Conjuncturele oorzaken van de beperkte groei in ontwikkelingslanden zijn:

1. Geringe consumptieve bestedingen en investeringen
2. Een kleine collectieve sector
3. Toenemende tekorten op de betalingsbalans.

Samenvatting

Hoofdstuk 16 Werk en werkloosheid

16.1 Beroepsbevolking en werkgelegenheid Nederland

Hoe ontwikkelen de beroepsbevolking en werkgelegenheid zich?

De **geregistreerde beroepsbevolking** van Nederland bestaat uit alle personen tussen 15 en 75 jaar die tenminste 1 uur per week betaald werk verrichten óf betaald werk zoeken in de formele sector (bedrijven en overheid) en daarvoor direct beschikbaar zijn. De Nederlandse beroepsbevolking is als gevolg van de geboortegolf na de Tweede Wereldoorlog, de groei van de allochtone bevolking en de emancipatie op de arbeidsmarkt toegenomen. De beroepsbevolking hangt echter ook af van de pensioengerechtigde leeftijd en de leeftijd tot welke leerlingen leerplichtig zijn. Door de ontgroening en vergrijzing neemt de beroepsbevolking in de komende jaren af. Het grootste deel van de beroepsbevolking werkt of zoekt werk in de dienstensector en het kleinste deel in de landbouw en visserij. De **participatiegraad** of het **deelnemingspercentage** van mannen neemt langzaam af. Het deelnemingspercentage van vrouwen is sterk toegenomen. Dit komt onder andere doordat vrouwen minder kinderen krijgen en hoger zijn opgeleid dan vroeger. Ook de verbeterde kinderopvang en minder duurzame relaties hebben geleid tot extra aanbod van vrouwen. De **werkgelegenheid** omvat het werkende deel van de beroepsbevolking. Het aantal **deeltijdwerkers** en **flexibele werknemers** ('flexwerkers') neemt de laatste jaren naar verhouding toe, het aantal **voltijdwerknemers** neemt naar verhouding af. De **werkzame beroepsbevolking** van Nederland bestaat uit alle personen tussen 15 en 75 jaar die tenminste 1 uur per week werken in de formele sector.

16.2 Werkloosheid in Nederland

Wat zijn de gevolgen van werkloosheid en hoe wordt deze gemeten?

Door van de totale beroepsbevolking de werkzame beroepsbevolking af te trekken bereken je de werkloze beroepsbevolking. Tot de **officiële werkloze beroepsbevolking** behoren alle personen die:

- 1 minimaal 15 jaar oud zijn en jonger dan 75 jaar;
- 2 een baan zoeken van minimaal 1 uur per week;
- 3 daarvoor onmiddellijk beschikbaar zijn;
- 4 nu niet of minder dan 1 uur per week werken.

Het **werkloosheidspercentage** geeft aan hoeveel procent van de beroepsbevolking werkloos is. Het werkloosheidspercentage onder bijvoorbeeld werkloze allochtonen, laagopgeleiden en vrouwen is hoger dan dat van autochtonen, hoogopgeleiden en mannen. Het aantal geregistreerde werklozen is in de winter hoger dan in de zomer. Het CBS publiceert daarom ook werkloosheidscijfers gecorrigeerd voor seizoeninvloeden. **Verborgen werkloosheid** is alle niet geregistreerde werkloosheid.

Persoonlijke nadelen van werkloosheid zijn: inkomensverlies, gemis van sociale contacten, gevoel van nutteloosheid, verveling. **Maatschappelijke nadelen zijn** maatschappelijke onrust, protestacties, demonstraties, vandalisme en stakingen. **Economische gevolgen zijn:**

1. Werklozen hebben minder te besteden.
2. Bedrijven krimpen hun productie in.
3. De overheid ontvangt minder belastingen en sociale premies en vertrekt meer sociale uitkeringen.

16.3 Conjuncturele en structurele werkloosheid

Wat zijn de oorzaken van werkloosheid?

Conjuncturele werkloosheid wordt veroorzaakt door (tijdelijk) afnemende bestedingen waardoor de productiecapaciteit niet helemaal wordt benut. Er is dan sprake van **onderbesteding** of van **laagconjunctuur**. In dat geval zijn er minder arbeidskrachten nodig. Door afnemende bestedingen neemt de werkgelegenheid af en de werkloosheid toe. Bij daling (maar ook bij stijging) van de

bestedingen kan sprake zijn van een versterkend **multipliereffect**: daling (stijging) van de bestedingen leidt tot een sneeuwbal effect van verdere daling (stijging) van de bestedingen. Dalende bestedingen leiden bijvoorbeeld tot minder afzet en productie. Hierdoor daalt de werkgelegenheid en stijgt de werkloosheid. Deze werklozen hebben op hun beurt weer minder geld te besteden. Dat heeft tot gevolg dat bedrijven hun productie verder moeten inkrimpen. Daardoor ontstaat er nog meer werkloosheid. Er ontstaat zo een vicieuze cirkel van dalende bestedingen en stijgende conjunctuurwerkloosheid

Structurele werkloosheid wordt veroorzaakt door veranderingen in het productieproces.

Kwantitatieve structurele werkloosheid bestaat als de productiecapaciteit in de bedrijven en bij de overheid te klein is om de hele beroepsbevolking in te schakelen. Oorzaken hiervan kunnen zijn:

1. Afname van de investeringen door stijgende loonkosten, dalende winstverwachtingen en een stijging van de leenrente.
2. Vervanging van arbeid door kapitaal bij mechanisatie, automatisering en robotisering.
3. Toename van de (internationale) concurrentiestrijd.
4. Fusies, overnames en samenwerking tussen bedrijven.
5. Verplaatsing van bedrijfsactiviteiten naar lagelonenlanden.
6. Verzadiging van de marktvraag.

Van **kwalitatieve structurele werkloosheid** is sprake als de opleidingen, vaardigheden en eisen van de werkzoekenden niet aansluiten bij de vraag van de werkgevers. Mogelijke oorzaken:

1. De scholing van de beroepsbevolking sluit niet aan bij de vraag van de werkgevers.
2. Beperkte mobiliteit van de arbeid.
3. Discriminatie op de arbeidsmarkt.
4. De armoedeval.

Seizoenwerkloosheid treedt op, doordat sommige werkzaamheden aan bepaalde seizoenen zijn gebonden. **Frictie- of wrijvingswerkloosheid** is tijdelijke werkloosheid die ontstaat als mensen van baan veranderen of net van school komen en nog bezig zijn een baan te zoeken.

16.4 Oplossingen werkloosheid

Hoe kan de werkloosheid worden bestreden?

De conjuncturele werkloosheid kan afnemen door:

1. Het verlagen van de belastingen en sociale premies.
2. Het verhogen van de uitgaven van de overheid.
3. Daling van de rente.

De structurele werkloosheid kan afnemen door:

1. Daling van de loonkosten voor bedrijven (zoals verlaging loonbelasting en sociale premies, verhoging van loonkostensubsidies en verlaging van het minimumloon).
2. Daling van de rente.
3. Verlenging van de bedrijfstijd.
4. Om-, her- of bijscholing en inburgeringcursussen.
5. Betere kinderopvang.
6. Investeringsubsidies en belastingvoordelen.
7. een betere werking van het UWV-werkbedrijf, de Wet Gelijke Behandeling en wetgeving ter bevordering van de arbeidsmobiliteit.

16.5 Gespannen arbeidsmarkt

Wat zijn de gevolgen en de oorzaken van een krappe arbeidsmarkt?

Een **gespannen of krappe arbeidsmarkt** is er wanneer de vraag van werkgevers groter is dan het beschikbare aanbod van arbeidskrachten.

Gevolgen van een krappe arbeidsmarkt zijn:

1. Toenemende loonstijgingen;
2. Daling van de winst;
3. Toenemende inflatie;
4. Loon-prijsspiraal;
5. Verslechtering van de internationale concurrentiepositie;
6. Snelle procesinnovatie.

Oorzaken van een krappe arbeidsmarkt zijn:

1. Daling van de omvang van de beroepsbevolking door vergrijzing en daling van het aantal schoolverlaters
2. Toename van de vraag naar arbeidskrachten in een opgaande hoogconjunctuur
3. Onjuiste scholing of de geringe mobiliteit van arbeidskrachten.

Bestrijding van een gespannen arbeidsmarkt is mogelijk door:

1. Beleid gericht op het laten toenemen van het arbeidsaanbod (zoals verlenging van de officiële werkweek, verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd, verlagen van de leerplichtleeftijd, belastingmaatregelen ten gunste van werkenden, tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang, soepeler toelatingsbeleid voor buitenlandse werknemers).
2. Beleid gericht op de toename van de arbeidsproductiviteit (zoals innovatiesubsidies en verbetering van het onderwijs).
3. Beleid gericht op een betere afstemming van de kwaliteit van arbeid op de eisen in het bedrijfsleven (zoals om-, her- en bijscholing, inburgeringcursussen).

Samenvatting

Hoofdstuk 17 Inkomen en koopkracht

17.1 Meting en gevolgen inflatie en deflatie

Welke gevolgen hebben prijsveranderingen en hoe kan je ze meten?

Met de consumentenprijsindex (**CPI**) wordt het algemeen prijsniveau gemeten. Het CPI is een samengesteld en gewogen indexcijfer van verschillende soorten uitgaven met verschillende wegingsfactoren. **Inflatie** wordt berekend als procentuele verandering van de consumentenprijsindex ten opzichte van 12 maanden geleden. Door inflatie daalt het reëel inkomen. **Geldontwaarding** is de procentuele daling van de koopkracht van het geld. Als het CPI daalt is er **deflatie**: een daling van het algemeen prijsniveau.

Mensen met spaargeld hebben ook nadeel van inflatie, want de koopkracht van hun spaargeld daalt. Als het nominale rente dat de bank per jaar vergoedt op een spaarrekening lager is dan het inflatiepercentage is er sprake van een **negatieve reële rente**. Mensen met bezittingen die weer kunnen worden verkocht en mensen die geld hebben geleend hebben voordeel van inflatie. Bij **prijscompensatie** stijgen de lonen procentueel even hard als het inflatiepercentage. Door deflatie wordt geld meer waard en bezittingen minder waard. Dat is vooral nadelig voor mensen die geld hebben geleend, want hun reële schuld neemt toe, omdat de koopkracht van het geld stijgt.

17.2 Oorzaken van inflatie en deflatie

Door welke oorzaken veranderen de prijzen?

Overbestedingsinflatie ontstaat de bestedingen hoger zijn dan dat er maximaal kan worden geproduceerd in een land. **Kosteninflatie** ontstaat als bedrijven hogere kosten per product doorberekenen in hun verkoopprijzen. De **loonkosten per eenheid product** bereken je door de loonindex te delen door de index van de arbeidsproductiviteit. Als een stijging van de loonkosten per product wordt doorberekend in de verkoopprijzen ontstaat **loonkosteninflatie**. Inflatie kan ook ontstaan als bedrijven hun verkoopprijzen verhogen, omdat er weinig concurrentie is (**winstmarge-inflatie**). De overheid kan inflatie veroorzaken door de btw, accijns of milieuheffingen te verhogen (**belastinginflatie**). Inflatie kan ook veroorzaakt worden door hogere importprijzen uit het buitenland (**geïmporteerde inflatie**). Bij **onzichtbare inflatie** blijven de producten even duur, maar doen bedrijven steeds minder in de verpakking.

Tijdens overbestedingsinflatie kan de overheid haar **begrotingspolitiek** aanpassen en de belasting verhogen. Als mensen een lager nettoloon overhouden, kunnen ze minder kopen en de overbesteding neemt af. De overheid kan ook zelf minder uitgeven aan overheidsbestedingen. De ECB kan haar **monetaire politiek** aanpassen en de rente verhogen, waardoor lenen duurder wordt en mensen minder kopen met geleend geld, zodat de overbesteding afneemt. Door de hoge rente wordt sparen aantrekkelijker en gaan mensen meer sparen, zodat de consumptie daalt en daardoor de overbesteding afneemt.

17.3 Prijsrigiditeit

Waarom veranderen sommige prijzen bijna niet?

De totale **bestedingen** bestaan uit het totaal van de consumptie van alle gezinnen, de investeringen

van alle bedrijven, de totale overheidsbestedingen en de export min de import bij elkaar opgeteld. ($C + I + O + E - M$) De **geaggregeerde vraaglijn** geeft het verband tussen het algemeen prijsniveau van een land, zoals je dat kunt aflezen aan de consumenten prijsindex (CPI) en de daarbij gevraagde hoeveelheid goederen en diensten. De **aggregeerde aanbodlijn** geeft het verband tussen het algemeen prijsniveau van een land, zoals je dat kunt aflezen aan de consumentenprijsindex (CPI) en de aangeboden hoeveelheid goederen en diensten.

Op korte termijn loopt de geaggregeerde aanbodlijn horizontaal vanwege prijsrigiditeit of prijsstarheid. Van **prijsrigiditeit** of **prijsstarheid** is sprake als de prijzen ondanks veranderingen in vraag en aanbod op korte termijn toch gelijk blijven. Er is vooral sprake van neerwaartse prijsrigiditeit, dat wil zeggen dat dalende prijzen worden vermeden omdat dit tot lagere winstmarges leidt. Ook als prijzen in contracten voor langere tijd zijn afgesproken zijn prijsveranderingen op korte termijn niet mogelijk. Pas op langere termijn zijn de prijzen flexibel. Van **prijsflexibiliteit** is sprake als de prijzen zich door veranderingen in vraag en aanbod aanpassen aan de nieuwe marktsituatie. Op lange termijn is het verloop van de geaggregeerde aanbodlijn verticaal.

17.4 Geld, krediet en conjunctuur

Welke invloed heeft de geldhoeveelheid op prijsveranderingen?

Geld is een algemeen geaccepteerd betaalmiddel. Er is **chartaal geld** dat je kan aanraken, zoals munten en bankbiljetten en **giraal geld** dat op een direct opvraagbare bankrekening staat. De functies van geld zijn: **ruilen**, **rekenen** en **oppotten**.

De **maatschappelijke geldhoeveelheid** (M1) bestaat uit al het chartaal- en giraal geld in handen van het publiek (dus niet in het bezit van een Monetair Financiële Instelling). Er zijn drie MFI's: De rijksoverheid, de **geldscheppende banken** (primaire banken waar je rood kunt staan) en de **Europese Centrale Bank** (ECB). Secundaire banken zijn geen MFI, evenals de lagere overheden, zoals gemeenten, provincie's en waterschappen. Het chartaal- en giraal geld dat zij bezitten behoort daarom tot de maatschappelijke geldhoeveelheid (M1). Deposito's met vaste looptijd t/m 2 jaar en deposito's met een opzegtermijn t/m 3 maanden zijn **secundaire liquiditeiten**. Zij kunnen op korte termijn en met weinig kosten worden omgezet in geld. Daarom noemen we het ook wel '**bijna geld**'.

Als de rente daalt, kunnen gezinnen, bedrijven en de overheid goedkoper geld lenen, waardoor geldhoeveelheid toeneemt en de bestedingen toenemen. De invloed van de geldhoeveelheid op de conjunctuur blijkt uit de **Fisher-vergelijking** $M \times V = P \times T$. M staat voor de maatschappelijke geldhoeveelheid, V is de omloopsnelheid van het geld, P staat voor het algemeen prijsniveau en T is het aantal transacties. Moderne economen vertalen de formule en zeggen dat het rechter gedeelte van de Fisher-vergelijking ($P \times T$) gelijk is aan het nominaal bbp (uitgedrukt in euro's). P is dan het prijspeil van het bbp en de letter T is gelijk aan het reële bbp (uitgedrukt in koopkracht).

De Fisher-vergelijking laat zien dat als er tijdens onderbesteding meer geld (M) in omloop komt, het aantal transacties (T) toeneemt, omdat de productiecapaciteit niet volledig in gebruik is. De Fisher-vergelijking laat ook zien dat als er tijdens bestedingsevenwicht en overbesteding meer geld (M) in omloop komt, het aantal transacties (T) niet meer kan toenemen, omdat de productiecapaciteit al volledig in gebruik is. De inflatie die dan door een toename van de geldhoeveelheid ontstaat heet **monetaire inflatie**.

17.5 Monetair beleid

Hoe voert de ECB het monetaire beleid uit?

Het **Europees Stelsel van Centrale Banken** (ESCB) is verantwoordelijk voor het monetaire beleid in de landen van de Europese Unie. Het ESCB bestaat uit de Europese Centrale Bank (ECB) en de centrale banken van de lidstaten van de EU. In de EU hebben 19 landen de euro als munteenheid (2016): het **eurogebied** of de **eurozone**. De eurozone is een monetaire unie. Een **monetaire unie** is een groep landen met dezelfde munteenheid. Het **Eurosysteem** omvat de ECB en de nationale centrale banken van de eurolanden.

De **Europese Centrale Bank** (ECB) is een politiek onafhankelijke centrale bank die in het eurosysteem samen met de centrale banken van de eurolanden het monetair beleid in de eurozone bepaalt. Het **doel van het monetair beleid** is een stijging van de geharmoniseerde consumptieprijzen van dichtbij maar onder de 2% per jaar.

De **taken** van het Eurosysteem binnen het eurogebied zijn:

- het bevorderen van een goede werking van het betalingsverkeer
- het uitgeven van eurobiljetten en euromunten
- toezicht houden op de monetaire financiële instellingen
- het aanhouden en beheren van de officiële goud en deviezenvoorraad van de eurolanden

De ECB probeert de inflatie te beperken door de toename van de geldhoeveelheid te beperken met **monetair beleid**. Als de ECB de rente verhoogt, zullen de banken ook de rentes op hun spaarrekeningen en op hun leningen verhogen. En als de ECB de rente verlaagt, zullen de banken ook de rentes op hun spaarrekeningen en op hun leningen verlagen. De ECB zorgt ervoor dat de banken geld bij haar moeten lenen bij door een **kasreserve** in te stellen. De banken moeten een deel van hun tegoed bij de ECB overmaken naar de geblokkeerde kasreserverekening. De banken krijgen leningen van de ECB steeds voor een periode van zes weken. Na zes weken moeten ze de lening weer aflossen en worden de leningen geherfinancierd. De rente op deze leningen is de **herfinancieringsrente** of **refirente**. De banken geven zelf aan welk bedrag ze willen lenen voor die periode van zes weken. Als achteraf blijkt dat een bank te weinig heeft geleend en voor enkele dagen meer geld nodig heeft, kan ze dat extra bedrag ook lenen bij de ECB. De rente op die extra lening is hoger dan de refirente en heet de **marginale beleningsrente**.

Als blijkt dat een bank te veel heeft geleend en voor enkele dagen minder geld nodig heeft, kan ze dat bedrag tijdelijk stallen bij de ECB. De rente die de bank ontvangt is de **deposito- of stallingsrente**. Als een bank tijdelijk geld tekort komt kan de ECB de liquiditeit van die bank vergroten met een **valutaswap**. De ECB koopt dan tijdelijk buitenlands geld van de banken tegen een bepaalde wisselkoers. Tegelijkertijd verkoopt de ECB die valuta's weer terug aan de bank tegen dezelfde wisselkoers, waarbij de levering na een periode van drie, zes of negen maanden plaatsvindt. Na de financiële crisis is de ECB begonnen met **Quantitative Easing (QE)**. Onder leiding van de ECB zijn de centrale banken van de eurolanden in 2015 begonnen met het opkopen van staatsobligaties die in het bezit zijn van de banken. Hierdoor neemt de liquiditeit van de banken toe waardoor zij meer krediet kunnen verstrekken. De rente daalt en dat kan tot meer bestedingen, productie en inkomensgroei leiden.

Samenvatting

Hoofdstuk 18 Economie internationaal

18.1 Nederland in de wereld

Hoe groot is de betekenis van internationale handel voor Nederland?

Nederland heeft een zeer open economie. Een land met een **open economie** is een land met hoge cijfers van de import- en exportquote. De **exportquote** en **importquote** geven aan hoeveel procent van het binnenlandse inkomen bestaat uit export en import. Ook de doorvoer en wederuitvoer zijn belangrijk.

De **betalingsbalans** is een statistiek met daarop de waarde van alle economische transacties van een land met het buitenland in een bepaalde periode. Bij de **lopende rekening** gaat het daarbij alleen om ontvangsten en uitgaven in verband met de export en import van producten en diensten en internationaal ontvangen of betaalde inkomens. Bij transacties op de **financiële rekening** gaat het om internationale besparingen, leningen en beleggingen, maar ook om internationale investeringen en de goud- en deviezentransacties.

De Nederlandse goederenrekening vertoont al jaren grote overschotten. Dit duidt op een **sterke internationale concurrentiepositie**. Ondanks het enorme overschot op de lopende rekening van de Nederlandse betalingsbalans is er toch een naar verhouding klein materieel tekort op de totale rekening. Dat komt door het grote tekort op de financiële vermogensrekeningen. Per saldo investeren, sparen en beleggen Nederlandse gezinnen en bedrijven meer in het buitenland dan andersom.

18.2 Protectie, vrijhandel en globalisering

Wat zijn de voor- en nadelen van vrije internationale handel?

Van protectie is sprake als de overheid maatregelen heeft genomen om de eigen bedrijven en werkgelegenheid te beschermen tegen concurrentie uit het buitenland. Voorbeelden van **importbelemmerende maatregelen** zijn *douanerechten of invoerrechten, importcontingenten of importquota, importverboden en overheidsvoorschriften op technisch of hygiënisch gebied*. Voorbeelden van **exportbevorderende maatregelen** zijn: *exportsubsidies, belastingvoordelen voor exporterende bedrijven, financiering van handelsconsulaten en exportkredietgaranties*.

Nadelen van protectie zijn:

- Protectie benadeelt de productie en de werkgelegenheid in het buitenland.
- Importproducten worden duurder door douanerechten of doordat er kwaliteitseisen worden gesteld.
- Protectie roept protectionistische tegenmaatregelen van het buitenland op.
- Door protectie worden goederen niet daar gemaakt waar dat naar verhouding het goedkoopst kan.
- De omvang van de internationale handel en productie neemt af, waardoor de wereldwelvaart daalt. Vanwege de nadelen wordt steeds meer gestreefd naar vrijhandel.

Vrijhandel wil zeggen dat er geen protectionistische handelsbelemmeringen bestaan. Oorzaken van **comparatieve kostenverschillen** tussen landen zijn: *relatieve loonkostenverschillen, Verschillen in kennis en scholing, Verschil in klimaat, Aanwezigheid van grondstoffen*, en geografische ligging. **De voordelen van vrijhandel** zijn: efficiëntere en goedkopere productie op wereldschaal, lagere prijzen voor de consument, meer internationale handel, toenemende productie en werkgelegenheid op wereldniveau, groei van de koopkracht van het wereldinkomen, toename van de kwaliteit goederen en de keuzemogelijkheden.

Globalisering of **mondialisering** is de toenemende internationalisering van de maatschappij. Enkele **oorzaken globalisering** zijn: de toegenomen vrijhandel (**handelsliberalisatie**), verbeterde en goedkopere ICT-toepassingen, sneller transport en lagere transportkosten, de toegenomen internationale arbeidsmobiliteit en de veranderde politieke wereldorde.

Ondanks de positieve gevolgen van de globalisering is er toch **kritiek op de toenemende liberalisering** van wereldeconomie. Zo leidt globalisering tot herallocatie (herschikking) van arbeid, productie en investeringen, tot herverdeling van het (wereld)inkomen, tot extra belasting van het milieu en tot mogelijke verschuivingen in culturele en sociale verhoudingen.

Het economische **beleid van internationale organen**, maar ook van de meeste nationale overheden in de wereld is gericht op bevordering van vrijer verkeer van goederen, personen en vermogen tussen landen onder gelijktijdige bestrijding van de nadelen van de globalisering. Dit komt tot uitdrukking in de doelstellingen en beleidsinstrumenten van internationale organen zoals de **World Trade Organization** (WTO, doel: afschaffing protectie).

18.3 Wisselkoersen

Wat is de invloed wisselkoersen op de internationale handel en vermogensstromen?

De **wisselkoers** is de waarde van een euro uitgedrukt in een vreemde valuta (buitenlandse geldsoort). Als de hoogte van de wisselkoers verandert, kan dat gevolgen hebben voor de internationale concurrentieverhoudingen, het binnenlandse prijspeil, de rentestand, de betalingsbalans en de omvang van de internationale handel.

Bij **flexibele of zwevende koersen** wordt de hoogte van de wisselkoersen bepaald door vraag en aanbod. De oorzaak van een stijging/daling van de eurokoers is dat de vraag naar euro's meer/minder stijgt dan het aanbod. Een waardestijging van een valuta als gevolg van veranderingen in vraag en aanbod wordt **appreciatie** genoemd. Van **depreciatie** is sprake als onder invloed van veranderingen in vraag en aanbod de waarde van een valuta daalt.

Het **voordeel van een zwevende eurokoers** is dat de betalingsbalans in de eurozone ten opzichte van niet-eurolanden een sterke tendens naar evenwicht zal vertonen. Het grote **nadeel van zwevende wisselkoersen** is het wisselkoersrisico en de daarmee samenhangende onzekerheid in het internationale betalingsverkeer.

In een stelsel met **volstrekt vaste wisselkoersen** kondigen de monetaire autoriteiten een officiële wisselkoers af en handhaven die door vreemde valuta's te kopen en te verkopen. Bij dreigende stijging van de wisselkoers moeten de centrale banken de betreffende valuta verkopen. Bij dreigende daling van de wisselkoers moeten de centrale banken de betreffende valuta juist opkopen. Als dit te lang duurt moet tot devaluatie worden overgegaan. **Devaluatie** wil zeggen dat de afgesproken vaste koers wordt verlaagd. Het omgekeerde is revaluatie. Van **revaluatie** is sprake als de afgesproken vaste koers wordt verhoogd.

Het **voordeel van volstrekt vaste wisselkoersen** is dat er geen wisselkoersrisico bestaat. Door deze zekerheid neemt de omvang van het internationale handels- en vermogensverkeer toe.

Het **grote nadeel van vaste wisselkoersen** is dat er bij dit systeem onevenwichtigheden op de betalingsbalans kunnen voorkomen. Het handhaven van vaste koersen vereist bovendien dat de centrale banken voortdurend moeten interveniëren op de valutamarkten.

Europese landen die lid zijn van de Europese Unie en de euro nog niet hebben ingevoerd moeten volgens de regels van de Economische en Monetaire Unie (EMU) twee jaar lang een stabiele wisselkoers kunnen handhaven ten opzichte van de euro voordat ze de euro mogen invoeren. Er

wordt een vaste spilkoers afgesproken. De actuele koers mag 15% naar boven en naar beneden afwijken van de spilkoers. Wanneer de wisselkoers buiten deze bandbreedte dreigt te komen moet er worden geïntervenieerd door de centrale banken. Er is sprake van **beperkte zwevende koersen**.

Tussen de eurolanden bestaan volstrekt vaste wisselkoersen. Een Nederlandse euro is in waarde precies gelijk aan een Duitse of een Sloveense euro. Daarmee is het wisselkoersrisico verdwenen en zijn er geen kostbare interventies meer nodig. Bovendien hoeft je geen geld meer te wisselen en dat bespaart tijd en transactiekosten. Toch dreigt het gevaar van betalingsonevenwichtigheden. Inflatie, rente en overheidsbeleid kunnen per land verschillen. Dergelijke verschillen (**divergentie**) zorgen voor verschillen in concurrentiekracht tussen landen. Om te voorkomen dat landen nadeel kunnen ondervinden van deelname aan de EMU moeten hun economieën met elkaar in de pas lopen, de verschillen moeten worden verkleind (**convergentie**). Daarom zijn er **convergentiecriteria** opgesteld.

Het **rentebeleid** van de Europese Centrale Bank heeft ook invloed op de eurokoers. Stijging/daling van de rente kan leiden tot een stijging/daling van de koers van de euro.

18.4 Europese integratie

Wat zijn de voor- en nadelen van de Europese samenwerking en de euro?

Van **economische integratie** is sprake als landen onderling afspraken maken over economische samenwerking. Er bestaan verschillende gradaties in samenwerking: autarkie, bilaterale en multilaterale handelsverdragen, vrijhandelsgebied, douane unie, gemeenschappelijke markt, economische unie, monetaire unie en politieke unie.

De lidstaten van de Europese Unie(EU) streven naar een **Economische en Monetaire Unie (EMU)**.

De **kenmerken van de Europese economische unie** zijn: onderlinge vrijhandel zonder douanerechten, zonder exportsubsidies en quota, vrij verkeer van personen, geld en productiemiddelen, een gemeenschappelijk beleid ook ten opzichte van niet lidstaten. Een land dat lid wil worden van de Europese Unie moet: alle Europese wetgeving aanvaarden en verankeren in de eigen wetgeving; overheidsinstellingen hebben die deze wetgeving kunnen uitvoeren; een stabiele democratie en rechtsorde hebben; minderheden en de mensenrechten respecteren; de concurrentiedruk en de marktwerking vanuit de unie aankunnen.

De **kenmerken van de Europese monetaire unie** zijn: er bestaat één munteenheid - de euro - en er is één monetair beleid. De Europese Centrale Bank (ECB) bepaalt de hoogte van de rente en zorgt voor bestrijding van de inflatie. De criteria om de euro te mogen invoeren maken deel uit van het stabilisatiepact: de criteria moeten leiden tot stabilisatie van de economische conjunctuur en structuur in de lidstaten. Om deel te nemen aan de EMU en de euro te mogen invoeren moet een land voldoen aan de **convergentiecriteria**.